

FARABİ’NİN SİYASET FELSEFESİ ÜZERİNDEN CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ

Günay YILDIZ*

Öz

Farabi, 9. ve 10. yüzyıllarda yaşamış İslam dünyası kökenli bir Türk filozofudur. Farabi’nin siyaset felsefesi üzerinden yaptığı değerlendirmeler dikkate alındığında bugünün devlet başkanlığı modeline ait görüşleri öne çıkarılabilir.

Bu anlamda, Farabi’nin devlet başkanlığı modeli algısının, ülkemizde uygulanacak Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine benzer yönler barındırmakta olduğu görülmektedir. Ayrılan noktaların ise Başkan’dan ve sistemden değil, aristokrasi-demokrasi yönetim modeli tercihinden kaynaklandığı söylenebilir. Farabi aristokrasiyi iyi yönetim modeli olarak öne çıkarmıştır. Oysa Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile demokratik unsurlar ve ideal temsili demokrasi öne çıkarılmaya çalışılmaktadır.

Bu itibarla, çalışmada Farabi’nin siyaset felsefesi, düşünürün devlet başkanlığı modeline ilişkin görüşleri çerçevesinde ele alınmıştır. Buradan hareketle, Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi adı altında ülkemizde uygulama bulan devlet başkanlığı modeli incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda, Başkanlık Makamının, kabine üyelerinin, bürokratların, bürokrasinin ve kamu personelinin yeni yapıda kurumsal kimliği nasıl kazanabileceği tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Farabi, Siyaset, Siyaset Felsefesi, Devlet Başkanlığı Modeli, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi

THE PRESIDENTIAL GOVERNMENT SYSTEM ON FARABI’S POLITICAL PHILOSOPHY

Abstract

Farabi is a Turkish philosopher who lived in the 9th and 10th centuries and is of Islamic origin. Considering Farabi's evaluations of political philosophy, the opinions on the presidential model of today can be emphasized.

In this sense, Farabi's perception of the presidential model seems to be similar to the presidential government system that will be implemented in our country. It can be said that the different points are not from the President and the system but from the preference of the aristocracy-democracy management model. Farabi put forward the aristocracy as a model of good governance. However, with the Presidential government system, democratic elements and ideally democracy are being emphasized.

In this respect, in the study, Farabi's political philosophy was explained by his view on the presidential model was considered. Also, the model of the presidential system, which is practiced in our country under the name of the Presidential government system, was examined. As a result of the study, it is discussed how the Presidential Office, members of the cabinet, bureaucrats, bureaucracy and public personnel can gain corporate identity in the new structure.

Keywords: Farabi, Policy, Political Philosophy, The Presidential Model, Presidential Government System

* TPAO Genel Müdürlüğü, Yönetim Kurulu Büro Müdürü (gunay81yildiz@hotmail.com)

GİRİŞ

Farabi, 9 ve 10. yüzyıllarda yaşamış İslam dünyası kökenli bir Türk filozofudur. Eflatun - Platon- ve Aristo'nun siyaset felsefesini, İslam'ın temel verileriyle uzlaştırarak özgün bir siyaset felsefesi geliştirmiştir. Siyaset felsefesi yapmanın ilkelerini İslam dünyasında ilk defa belirlemiş ve kendi dönemine kadar bir ilim olarak ele alınmayan siyaseti, müstakil bir ilim dalı olarak kurmuştur (Korkut, 2005:1).

Siyaset felsefesi ve siyaset bilimine önemli katkıları olsa da Müslüman olması hasebiyle yapmış olduğu tespitlerinde metafizik ve ameli kaygılarından tamamıyla arınabilmiş olduğunu söylemek güçtür. Siyaset teorisinin en çok evrensel olmaya çalıştığı yönlerinde bile, felsefe geleneği ile İslami inançları bağdaştırmaya çalıştığı gözlerden kaçmamaktadır. Bununla birlikte, bu nokta Farabi'nin sistemindeki evrensel unsurları görmeyi engellemelidir (Erdoğan: 1990:72).

Örneğin, çalışmanın özünü oluşturması itibariyle, Farabi'nin siyaset felsefesi üzerinden yaptığı değerlendirmeler dikkate alındığında bundan 1000 yıl kadar önce devlet başkanlığı modeline ait vurgularını öne çıkarmak mümkündür. Devlet başkanlığı dâhil olmak üzere liderlik üzerine söylemleri, doğuştan getirilen yönetsel yeteneklere yaptığı vurgular, siyaset ilminin belirlemeden, muğlak olarak bıraktığı hususların belirlenmesi işini Başkana bırakması vb. hususlar bu çerçevede değerlendirilebilir.

Bu itibarla çalışmada Farabi'nin siyaset felsefesine dair çalışmalarına değinilmesini müteakip, düşünürün devlet başkanlığı modeline bakışını yansıtan bölüme yer verilmiştir. Buradan hareket ederek, Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi adı altında ülkemizde tezahür eden devlet başkanlığı modelinin nasıl kurumsal bir kimlik kazanabileceğine dair tespitler ve önerilerle çalışmanın sonuna gelinmiştir.

Çalışmanın bütününde Cumhurbaşkanlığı makamı ile devlet başkanlığı müessesesi ve Başkan unvanı eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Buna benzer şekilde imam, kurucu başkan, ilk yönetici ifadeleri de birbirini karşılayacak şekilde kullanılmıştır. Ayrıca çalışma içerisinde bakanlar kurulu yerine kabine, meclis yerine parlamento kelimelerine yer verilerek bütünlük sağlanmıştır.

1. FARABİ'NİN SİYASET FELSEFESİ

Siyaset felsefesi, belli bir hayat felsefesinin, siyasi iyi denen değerın ışığı altında siyasal şeylerin doğasını araştıran, meşruiyetlerini sorgulayan ve yine siyasal şeyleri en iyi siyasi düzenle ilişkileri açısından ele alıp değerlendiren bir değer felsefesi alanı olarak tarif edilebilir (Arslan, 1999:155).

Ele alınan konu bakımından Farabi'nin siyaset felsefesi, birçok bakımdan filozofun kendine özgü bir teoridir. Bu özgünlüğü anlamlı kılan birçok unsur vardır. Farabi, eğer Çiçero bir kenara bırakılırsa, düşünce tarihinde bin yıllık uykuda olan ve artık unutulmaya yüz tutmuş, Stoacı ve

Epikürcü ahlaki felsefenin altında sönükleşmiş, Yeni Eflatunculukla -veya Yeni Platonculukla- da ilahileştirme ve mistikleştirme adına sosyal ve siyasal alandan ruhi dünyaya çekilmiş olan siyaset felsefesini tekrar canlandırmıştır (Korkut, 2005:225).

Buradan hareketle Farabi, siyaseti; temelinde her bir insan ahlakı ve tabiatının bulunduğu dünyanın çeşitli yerlerindeki toplumların iradi fiillerinin “tarif”leri veya “resm”leri kümesi olarak tanımlamıştır (Korkut, 2005:28). Bu çerçevede siyasetle ilgili olarak *ilm-i medeni, es-siyasetü'l medeniyye, el-felsefe el medeniyye* gibi kavramları kullanmıştır (Korkut, 2005:9). Farabi’ye göre siyaset, erdemli siyasal toplumda uygulanan en yüksek sanat olarak, hakiki mutluluğun, saadetin elde edilme yollarını göstermektedir (Erdoğan, 1990:73).

Farabi’nin siyaset kurumuna yüklediği bu anlam, onun siyaset ilmine, ilimlerin en faydalısı olarak bakışıyla taçlandırılmıştır. Filozofa göre, kişinin bileceği en faydalı ilim, siyaset ilmidir (Korkut, 2005:119). Bu itibarla kendisi de siyaset ile yakından ilgilenmiş, siyaset ile ilgili birçok eser bırakmış, siyaset üzerine çok farklı perspektiflerle açıklamalar yapmıştır. Farabi’nin siyaset felsefesine en büyük armağanı İdeal Devlet’tir. Ulaşılması mümkün olmayan bir ütopya olarak değil, ulaşılması gereken bir ütopya olarak algılanan (Korkut, 2005:233) bu devletin hiyerarşik yapılanma modeli, aristokratik yönetim tarzı içerdiği, erdemli ve mutlak kudrette bir Başkan tarafından yönetiminin üstlendiği söylenebilir. Biraz daha ayrıntılı incelemek gerekirse;

Toplumsal-siyasal örgütlenmenin sadece bireysel hayatın mümkün olması ve devam ettirilmesi için değil, aynı zamanda onun kalitesinin iyileştirilmesi, niteliğinin yükseltilmesi için de zorunluğu olduğu görüşünü savunan (Arslan, 1999:154) Farabi’nin savunduğu yönetim anlayışı ise seçkinlerin yönetimi, bir başka deyişle aristokrasidir. Bu anlayışa göre, en iyilerin yönetimde olmasının, egemenlik kurmasının, halkın iktidarına, egemenliğine -yani demokrasiye- göre daha iyi sonuç vereceği fikri hâkimdir (Arslan, 1999:160). Bu görüşe göre, yönetici elit, toplumun yönetiminde doğrudan doğruya veya dolaylı olarak bir rol oynayan, siyasal iktidar üzerinde etki sahibi olan kişilerden meydana gelmektedir (Kapani, 2000:115).

Farabi’de siyasetin yöntemi genel olarak tündengelim olmakla beraber, bu yöntem yere, zamana ve şartlara göre değişiklik gösterebilir (Korkut, 2005:27).

Buna mukabil, Farabi’nin sisteminde siyaset, ahlak ve metafiziği, dolayısıyla teorik ve pratik felsefeyi kesin çizgilerle birbirinden ayırmak mümkün olmamaktadır (Korkut, 2005:27). Bunu destekler nitelikte Farabi, Kitabı’l Mille adlı eserinde, felsefenin bir parçası olan siyasetin araştırma konusunu oluşturan hususlarda bilhassa birtakım boşluklar bıraktığını ve ilerleyen bölümlerde üzerinde durulacağı gibi bu boşlukların devlet başkanlığı makamı tarafından doldurulması gerektiğine vurgu yapmıştır (Korkut, 2005:28). Bu itibarla, Farabi’nin siyaset teorisinde hareket noktası devlet başkanlığıdır (Erdoğan, 1990:73).

Toparlamak gerekirse, Farabi; siyaset felsefesinin temel problemiği olarak ideal devleti görmüş, ideal devletin hiyerarşik olarak yapılanması gerektiğini vurgulamış, yönetim biçimi olarak aristokrasiyi savunmuş ve aristokratlardan oluşturduğu yönetim katının başına da Başkanı geçirmiştir.

2. FARABI'NİN DEVLET BAŞKANLIĞI MODELİ ALGISI

“Farabi'nin Siyaset Felsefesi” adlı ilk bölümde de ifade edilmeye çalışıldığı üzere, Farabi'nin siyaset teorisinin hareket noktasını devlet başkanlığı oluşturmaktadır. Hatta Farabi, siyaset ilmine, “*erdemli ilk başkanlık sanatı*” (*el-mihnetü'l-melikiyye*) demektedir (Korkut, 2005:107). Bunu bir yandan kendisinde var olan Platonik etkiyle, bir yandan da çağının siyasal realitesiyle açıklamak mümkündür. Bu tutum, İslam siyasi düşüncesindeki hâkim eğilimin, “imam”ın vasıfları üstünde yoğunlaşan bir çizgi izlemesiyle de açıklanabilir (Erdoğan, 1990:73). Burada Farabi'nin imam demekteki kastı, *ilk yönetici* bir başka deyişle *kurucu başkandır*. Bahse konu ilk başkan, Tanrı'nın evreni nasıl yönettiğini model alarak yönetecektir (Demirel, 2014:365).

Bu anlamda, siyasal toplumun başkanı veya yöneticisi, evrendeki “*ilk sebep*”e benzer. Evrendeki bütün varlıkların kaynağını ilk sebepten yani Tanrı'dan alması gibi; toplumdaki unsurların ve her türlü otoritenin kaynağı da Başkandır (Erdoğan, 1990:74).

Farabi, Başkanı tanımlamak için, filozof, üstün yönetici, hakan, kanun koyucu ve imam gibi isimlendirmeler yapmış ve “her ne olursa olsun, yönetme konusunda hiç kimseye ihtiyacı olmayan, aktüel bilimlere ve her tür bilgiye sahip, herhangi bir konuda kendisine rehberlik edecek bir kimseye ihtiyaç duymayan” açıklamasını yapmıştır (Yılmaz, 2005:55).

Farabi'nin devlet başkanlığı modelinin temelinde, erdem yer almaktadır. Bu sebeple de Farabi'nin devlet başkanlığı modeli algısı salt siyaset felsefesinden beslenmemekte aynı zamanda ahlak felsefesinin de unsurlarını barındırmaktadır.

Bu itibarla, Farabi'ye göre, toplumu erdem veya erdemsizlik doğrultusunda yönlendiren Başkandır ve toplumun niteliği büyük ölçüde Başkanın erdemli olup olmamasına bağlı bulunmaktadır. Bu sebeple Farabi, başkanlık statüsünü ikiye ayırarak incelemiştir: Erdemli başkanlık ve cahil başkanlık. Birincisi, hakiki mutluluğa götüren pratikleri sağlama başkanı, ikincisi ise sahte mutluluk anlayışlarına bağlı olan başkanlığı ifade etmektedir (Erdoğan, 1990:73).

Bu noktada özellikle Farabi'nin toplumun niteliğini Başkana bağlaması düşüncesi kendisine taraftar bulmayabilir. Şöyle ki; Farabi'nin, devlet başkanı toplum tarafından seçildiği için, *toplum nasıl yönetilmek istiyorsa dahası kendileri nasılsa öyle gibi biri tarafından yönetilmek istedikleri için* kendileri erdemli ise erdemli birini, erdemli değilse erdemli bulmadıkları birini Başkanlığa taşıyacakları düşüncesinden hareket etmesi makul karşılanabileceken Farabi yukarıdan tabana bir akış olduğunu savunmuştur. Hâlbuki bu anlamda tabandan yukarıya bir akış daha doğru gözükmemektedir. Zira salt Başkanın erdemi toplumu erdemli yapmaya yetmeyecek, ancak toplumun erdemi Başkanın erdemli kişiler arasından seçilmesine hizmet edecektir.

Bununla beraber, Farabi'nin yönetim anlayışı olarak aristokrasiyi savunması, aynı zamanda devlet başkanlığı vurgusu yapması günümüzde demokrasi ile yönetilen ülkemizin devlet başkanlığı makamının salt aristokratik mi olacağı tartışmasını beraberinde getirebilir. Farabi'nin siyasal toplumu demokrasi karşıtı olsa da, demokrasiye yöneltmiş eleştirileri

bulunsa da anti-demokratik olarak ifade edilmemelidir. Çünkü Farabi'nin ideal devletine demokratik devlet biçiminden daha uzak olan devlet biçimleri -zaruri devlet, değiştirici devlet, hasis devlet, gösterişçi devlet, zorba devlet- bulunmaktadır (Yılmaz, 2005:38) ve demokratik devlet, bu devlet biçimlerine göre ideal devlete daha yakın durmaktadır. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi bu çerçeveden incelendiğinde, olacak yapının *aristokratik birtakım öğeler içerse de demokratik* olması gerektiği sonucuna ulaşmak mümkündür.

Bu argümanı desteklemek için, halkın egemenliği sonucunda yani demokratik yollar kullanılarak seçilen ve ideal temsili demokrasinin bir sonucu olarak görev başına getirilen devlet başkanının üst yönetimde aristokratlara da yer verme düşüncesi, gösterilebilir. Bu düşünce, Türkiye Cumhuriyetinin 12. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından 21 Nisan 2018 tarihli Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) Genel Kurulu'nda şu şekilde dile getirilmiştir:

“Hükümet, 24 Haziran -veya Başkanın ilk turda seçilememesi halinde 8 Temmuz-sonrası belli sayıda kabineden oluşacak biliyorsunuz, parlamentodan değil. Dışarıdan bu kabineye üyeler almamız söz konusu olacak. İş dünyamızdaki pehlivanları da göreceğiz. Bakacağız iş hayatının içinde olan arkadaşlardan kabinede istifade etmeyi, milletimiz bize yürü derse, böyle bir görevi telakki ederiz.” (<http://www.star.com.tr/politika/cumhurbaskani-erdogan-deik-genel-kurulunda-konusuyor-haber-1334313/>)

Farabi'nin devlet başkanlığı modeline dair izlenimleri bu kadarla sınırlı değildir. Farabi'ye göre devlet başkanlığı dâhil olmak üzere liderlik, kişinin doğuştan getirdiği yetenek donanımının sonucu olan bir *maharettir*. Gerçi eğitimle yetenekler geliştirilebilir ama kişinin Başkan olması, bütün dış faktörlerden bağımsız bir meziyettir (Erdoğan, 1990:73). Sonradan edinilmeyecek, doğuştan getirilmiş bu yetenekleri Farabi, şu şekilde sıralamıştır:

1. Vazifesini tam olarak yapabilmesi için, vücudunun tam ve her uzvunun tamam olması gerekir.
2. Kendisine söylenen her şeyi tam olarak kavraması ve maksada uygun olarak anlaması lazımdır.
3. Hafızası çok kuvvetli olmalı ve duyduğu, gördüğü, sezdiği hiçbir şeyi unutmamalıdır.
4. Uyanık ve zeki olmalıdır.
5. Güzel konuşabilmeli ve meramını net ifade edebilmelidir.
6. Öğretmeyi ve öğrenmeyi sevmelidir.
7. Yemeye, içmeye ve kadınlara düşkün olmamalıdır.
8. Doğruluğu ve doğruları sevmesi, yalandan ve yalancıdan nefret etmesi lazımdır.
9. Ulu ve şerefli olmalı, parayla satın alınmamalıdır.
10. Adaleti ve adalet ehlini sevmesi, istibdat ve zulümden kaçınması lazımdır.
11. Mutedil olmalı, adalet isteyene sinirlenmemeli, kendisini kötülüğe davet eden azarlamalıdır.
12. Son olarak da azim ve irade sahibi olmalıdır (Yılmaz, 2005:43-44).

Yetenek, maharet demişken, İtalyan ünlü düşünür Niccolo Machiavelli'nin de yetenek, maharet kavramına Prens adlı eserinde benzer şekilde yer verdiğini belirtmek gerekir:

“Şans yetenekli kişilere bir fırsat yaratır ve yeteneklerini ortaya koyma olanağını sağlar, ancak yetenek olmazsa fırsat boşa gider. Büyük kurucuların şansını fırsatlar yaratmıştır, ancak onların yeteneğidir ki fırsatları görüp, değerlendirip, yararlanıp ülkelerini başarıya ve mutluluğa ulaştırmalarına neden olmuştur. Yetenekleri ile prensliğe gelenler, buldukları mevki güçlülük kazanmışlardır ama kolaylıkla ellerinde tutmasını becerirler. Sıradan bir kişi iken şansın yardımıyla prens olanlar, o mevkiye zahmetsizce gelmişlerdir ama, orada kalabilmek için çok çaba harcamaları gerekir, örneğin para karşılığında ya da bir bağış sonucunda prensliğin elde edilmesi durumlarında olduğu gibi...”

(Machiavel: Le Prince et autres texte, chap. VI - VII, Paris 1962'den aktaran Göze, 2000:109-110).

Bu anlamda Farabi, Başkanlık maharetini, hekimlik sanatına benzetmiştir. Nasıl ki, hekimin hekimliği, doğrudan doğruya onun tedavi etme yeteneğine ve bu konudaki becerisine bağlı olup tedavi edilecek hastaların veya tedavi araç-gereçlerinin bulunmaması onun hekim olarak yeterliliğine hanel getirmese; aynı şekilde Başkanın yöneticiliği de sırf onun bu konudaki yeterliliğine dayanır ve yönetecek insanlar bulunup bulunmamasına bağlı değildir (Erdoğan, 1990:73).

Şu halde Başkan, herhangi bir kişi olamaz. Çünkü yöneticilik-yetenek bağlamında iki husus öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, *yaradılış itibariyle yöneticiliğe yetenekli olunmalıdır*. İkincisi ise, *yönetici olacak kişi, yöneticilikle ilgili yetenekleri kazanmış olmalıdır* (Demirel, 2014:364). Bu söylemi bir adım daha öne taşımak gerekirse, Devlet Başkanı hem tabiaten yöneticilik yeteneğine sahip olmalı, hem de bilge-filozof kişi olmalıdır. Başkan, temel varlık ilkelerini ve hakiki mutluluğu bilmelidir ki; bu bilgi doğrultusunda toplumu düzenleyerek, herkesi bu düzen içinde hak ettiği yere ve göreve yerleştirebilsin. Onun temel görevi, erdemli siyasal birliği, kötülükleri ortadan kaldıracak ve iyilikleri gerçekleştirecek uyumlu bir bütün şeklinde kurmaktır (Erdoğan, 1990:75).

Buna mukabil, Farabi'nin Devlet Başkanına biçtiği rolü açıklamaya yardımcı en temel argüman, siyaset ilminin belirlemeden, muğlak olarak bıraktığı hususları belirli kılmayı işini Başkana bırakmasıdır. Farabi, bu tespit işinin de siyasal fikri erdemle olacağını belirtmiştir (Korkut, 2005:28). Buradan hareketle Başkan, sahip olduğu marifet ve hüneler sayesinde kendisine kılavuzluk edecek birini aramadığı gibi (Demirel, 2014:365), kimsenin yönlendirmesi altında da değildir; aksine o siyasal toplumun amacını tayin eder ve toplumun “cüzleri”ni bu amaca göre tanzim ve sevk eder (Erdoğan, 1990:74). Bu anlamda Başkandan bir *üst akıl* olarak bahsetmek de mümkün görünmektedir.

Farabi'nin düşünce sistematizmasının temelini İslam dünyasına dayandırmasına koşut olarak *The Supreme Ruler* olarak ifade edilen İlk Başkanın kimliğini de peygamber olarak açıkladığını bu noktada anti parantez belirtmekte fayda görülmektedir (Erdoğan, 1990:75).

Bu tespiti bir yana bırakarak Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçiş ile birlikte görev başına gelecek ilk Başkana ve Başkanlık Makamının kurumsallaşmasına son bölümde yer ayrılmıştır.

3. TÜRKİYE’DE CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNİN KURUMSALLAŞMASI

95 yıllık Cumhuriyet tarihinde 65 hükümetin kurulduğu ülkemizde askeri darbe anayasalarıyla temelleri atılan vesayetçi bir yönetim sistemi kurulmuştur. Askeri, yargısal, bürokratik, medyatik, iş dünyasından ve milletine yabancılaşmış aydınlar üzerinden vesayet arayışlarının koalisyon dönemlerinde ya da zayıf siyasi iktidar dönemlerinde, Cumhurbaşkanı-Başbakan arasındaki gerginlik dönemlerinde büyük oranda arttığı söylenebilir (Bülbül, 2017:3-4). Bu anlamda sayılan vesayet kurumlarının baskı ve kontrolü altında işleyen sistemin genel tecrübesi, istikrarsız hükümetler, demokrasiye müdahaleler ile ekonomik ve mali krizler olarak kendini göstermiştir (Durgun, 2017:1).

Yine darbe döneminin ürünü olan 1982 Anayasası ile vesayeti pekiştiren özellikleri ile güçlü bir Cumhurbaşkanlığı makamı oluşturulsa da bu makamın yetkili ama sorumsuz olması, ilave olarak Cumhurbaşkanlığı ile Başbakan ve kabineden oluşan çift başlı yürütme erki arasında sıklıkla yaşanan uyumsuzluklar, bürokrasi kaynaklı anti-demokratik müdahaleler ile derinleşmiştir. Seçimle oluşan parlamentodan güçlü hükümetlerin çıkmaması nedeniyle oluşan siyasi boşluklar vesayet kurumları tarafından doldurulmuştur (Durgun, 2017:1).

Bu sebeplerle yürütmedeki çift başlılığı ortadan kaldıran, tek başına güçlü bir yürütme erki içeren, istikrarlı ve etkin bir yönetim modeli için bir sistem değişikliği ihtiyacı hâsıl olmuştur. Değişim anlamında parlamenter sistemin açıklanmaya çalışılan sebeplerle terk edilmesi ve Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmesi öngörülmüştür.

Yeni hükümet sistemi, Türkiye Cumhuriyeti’nin demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olma niteliklerini güçlendirmek, 1961 ve 1982 Anayasaları ile milli irade üzerinde tahakküm kuran ve bugüne kadar siyasete demokrasi dışı müdahalelerin odağı olan vesayet yapılarının son kalıntılarını ortadan kaldırmak, demokrasi ve hukuk devleti ilkesini güçlendirmek, 1982 Anayasası’nın mevcut haliyle yaşamayı zayıflatan ve sivil siyaset üzerinde bürokratik vesayet oluşturan hükümet sistemini demokratikleştirmek ve yürütmedeki çift başlılığı ortadan kaldırarak tek başlı güçlü bir yürütme eliyle istikrarlı ve etkin bir yönetim modeli sağlamak amacındadır (Durgun, 2017:2).

Bu amaç doğrultusunda şu an bir geçiş süreci yaşandığının bu noktada bilinmesi gerekir ve her geçiş sürecinin, birtakım soru işaretleri barındırması, normal karşılanabilir. Bu anlamda çok uzun yıllar parlamenter sistem ile yönetildikten sonra Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi için de bu soru işaretlerinin olması doğaldır. Şu aşamada önemli olan bu sistemin ilk günlerinde kurumsallaşma adına doğru ve isabetli adımların atılmasıdır.

İlk olarak 2007 yılı Anayasa değişiklikleri, ardından Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin kabulüyle neticelenen 16 Nisan 2017 tarihli referandum ile başlayan geçiş süreci,

gerçekleştirilecek Devlet Başkanlığı seçimiyle ülkemizde Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi adıyla resmiyet kazanacaktır. Ancak hükümet sistemine resmiyet kazandırılması demek, en azından şu an için kurumsallaşma anlamı taşımamaktadır. Kurumsallaşma için yapılması gereken Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi sonrası yapının ayrıntılı olarak tasarlanması ve uygulamaya aktarılmasıdır.

Bu aşamada yapılacakların, özgün, Türkiye'ye özel, ülke dinamiklerini dikkate alan, diğer başkanlık hükümeti uygulamalarından gerekli dersler çıkarılmış şekilde düzenlenmiş olması büyük önem taşımaktadır. Bu anlayışla, Cumhurbaşkanlığı makamının kendisinin ifa etmesi icap eden kurumsallaşma adımları ve Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini uygulamaya aktaracak kabine, bürokratlar, bürokrasi kurumu, kamu personeli vb. unsurlardan beklenen kurumsallaşma adımları olarak iki farklı alt başlık altında, birtakım öneriler sunulup, kurumsal kimlik kazanımı adına tespit edilmiştir.

3.1. Cumhurbaşkanlığı Makamının Kurumsallaşması

Demokratik bir yarışma ile ve halkın teveccühü ile seçilecek Devlet Başkanı'nın işgal edeceği makam üzerinde mutlak bir etkisi olabileceği şimdiden söylenebilir. İdeal temsili demokrasinin bir göstergesi olan bu makam ilk kez bu şekliyle kullanılacağından göreve gelen Başkan'ın bizzat kendisinin makamın kurumsallaşmasına katkı sunacağı sonucuna ulaşmak mümkündür.

Zira Farabi'nin işaret ettiği doğuştan getirilen yetenekler ve muğlak bırakılan konularda üst akıl olması, belirleyici olması gibi durumlar da bu kurumsallaşmaya sunulacak katkının işaretleri olarak görülebilir.

Kurumsallığı getirecek bir başka temel değer, farklılaşma ve aynı hatalara tekrar ve tekrar düşmemektir. Bu itibarla, demokratik ilke ve kurallar çerçevesinde kalkınma ve demokratik istikrar hedefine dönük olarak, Türkiye'deki mevcut sistem ile dünyadaki başkanlık sistemlerinde tecrübe edilen tıkanıklıkların engellenmesi amacıyla karma bir sistem tercih edilmiştir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri de dâhil olmak üzere bazı ülkelerdeki uygulamalarda sistemin kilitlenmesine yol açan sabit süre görev yapma durumu, ülkemizde yaşanmayacaktır. Zira Başkan ve parlamentoya karşılıklı olarak seçimleri yenileyebilme yetkisi verilmiş, olası bir sistem kilitlenmesinin önüne proaktif bir anlayışla geçilmiştir (Durgun, 2017:3-4). Başkan'a ve parlamentoya tanınan bu karşılıklı yetki, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin Türkiye'ye özgü niteliğinden kaynaklanmakta olup (Uzun, 2017), kurumsallaşma anlamında çok değerli kabul edilmelidir.

Bununla birlikte yasama ve yürütme arasında kurulacak uyum da tek başlı yürütme ilkesine dayalı Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin kurumsallaşmasına hizmet edecektir. Bu anlamda yasama ve yürütme arasında uyumlu bir işbirliğinin oluşmasını desteklemek ve muhtemel siyasi tıkanmaları önlemek için Cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimlerinin eşzamanlı yapılması kuralı getirilmiştir (Durgun, 2017:3).

3.2. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Temel Unsurlarının Kurumsallaşması

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin, merkez teşkilatıyla, taşra teşkilatıyla tüm idari yapılanmaya büyük yenilikler getireceği muhakkaktır. Bu anlamda bu sistemin temel unsurları bakımından icracı ve yürütücü olarak öne çıkan aktörler; kabine üyeleri, bürokrasi, bürokratlar ve kamu personelidir. Bu aşamada, sayılan aktörler bakımından yeni sistemin yaratacağı değişime bakmak isabetli olacaktır.

3.2.1. Kabine Üyeleri Yönünden Yeni Sistem

Milletvekili olan seçilmiş kişilerin aynı anda kabinede yer alamamaları durumu, bu yeni sistem ile getirilen bir değişikliktir. Başkan kabineyi, siyasilerden, bürokratlardan, düşünce önderlerinden tayin edebileceği gibi çalışma içerisinde değinildiği üzere iş dünyasındaki aktörler arasından da seçebilecektir. Belki sağlık bakanının sağlık sektöründen, kültür bakanının sanat camiasından, spor bakanının sporun içinden tanınmış, bilinen kişiler arasından seçilmesi de o camiaların sıkıntılarının kabine nezdinde çözüme kavuşturulması anlamında düşünülebilecektir.

Bununla birlikte mevcut siyasal sistemimizde Bakanlar, istisnalar dışında Parlamentodan seçilmektedir. Bu haliyle Bakanlar aynı zamanda bir partinin, bir ilin milletvekili konumundadırlar. Bu durumun bir sonucu olarak Bakanlık uygulamalarında yerel, etnik, ideolojik nedenlerle kayırmacı uygulamalar söz konusu olabilmektedir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde Bakanların büyük oranda parlamento dışından seçileceği -parlamento içinden seçilse dahi o kişinin milletvekilliği düşeceği- için yerel, ideolojik etkilerden uzak, daha uzun vadeli hizmet üretebilme potansiyeli artış gösterecektir (Bülbül, 2017:5-6).

İlave olarak, aynı kişinin aynı anda hem kabinede görev alma hem de milletvekili olma imkânı ortadan kalktığı için yeni hükümet sistemi ile birlikte hiç kimse aynı anda hem yasama hem de yürütme organı içinde görev alamayacaktır. Bu uygulama ile birlikte kuvvetler ayrılığı bağlamında da önemli bir adım atılmış olduğu söylenebilir (Durgun, 2017:6).

3.2.2. Bürokrasi, Bürokratlar ve Kamu Personeli Yönünden Yeni Sistem

Türkiye’de bürokrasi, hizmet üretmek yerine statüko, oligarşi vb. üretmektedir. Bir bürokrat, iş yapmaktan kaçınmayacağı kadar güçlü bir siyasal iktidar varsa, mevzuatta işi yapmamak için sığınabileceği hiçbir hüküm yoksa, işi yaptığı takdirde hiçbir risk ve eleştiri almayacaksa, ancak bir hizmet üretme moduna girebilmektedir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile getirilecek yeni düzenleme ile Başbakanlığın ve Cumhurbaşkanlığının birleştirilmesi, bürokrasinin olası farklı telkinler nedeni ile hizmet üretmekten kaçınmaması için olumlu bir işlev görecektir. Koalisyonlar ve/veya her an değişebilecek parlamento aritmetiği nedeniyle, sürekli pozisyonunu koruma duygusu / korkusu içerisinde, bürokrasinin inisiyatif almama, aktif olmama refleksi azalacak, böylelikle bürokrasi çalışacak, çalışmak zorunda kalacaktır (Bülbül, 2017:8-9).

Ayrıca, yeni hükümet sistemi ile birlikte, sayısı ve niteliği yeterli üst düzey personelin tek elden, Cumhurbaşkanlığı makamınca seçilmesinin önü açılacaktır. Böylece kamuda, genel müdür ve üstü kadroda bulunan yaklaşık 500 kamu üst yöneticisi, bizzat Cumhurbaşkanı tarafından

atanacaktır (<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/politika/553302.aspx>). Bu üst düzey makamlara takdir edilecek personel için mühim olan, giriş sınavına tabi olmaksızın yapılacak bu istisnai atamalarda da, herkes tarafından kabul gören birtakım esaslar ve kıstasların aranmasıdır. Bu üst düzey yöneticilerde liyakat, ehliyet, performans ve bilgi birikimi yanında belli bir kıdem yılı gibi birtakım somut kıstaslar aranmalıdır. Bu somut kıstasların da atamalardan önce, kamuoyunun ortak mutabakatıyla tespiti, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin kadrolarını etkileyeceğinden, kurumsallaşma adına önemli bir adımı teşkil etmektedir.

İlk olarak 3 Kasım 2019’da yapılacağı kararlaştırılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin Haziran-Temmuz 2018 tarihine kaydırılması -ilk turda Başkan seçilebilirse 24 Haziran, seçilemediği takdirde 8 Temmuz- neticesinde takvim oldukça sıkışmış ve kamu personeli mevzuatındaki boşlukların Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi yürürlüğe girmeden önce giderilmesi mümkün olmamıştır. Kısa vadede mevzuat değişimi anlamında en temel gereksinim olarak 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu öne çıkmaktadır. Yeni hükümet sistemini yürütecek kadroların değişikliklerden doğrudan etkileneceği göz önünde bulundurulduğunda ilk olarak ele alınması elzem olan kanun, Devlet Memurları Kanunu’dur. Bu sayede kamu personel rejiminin sistemize edilmesi sağlanacaktır.

SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Türk-İslam düşünürlerinden Farabi; siyaset üzerine çok düşünmüş, çok çalışmış ve özgün bir siyaset felsefesi geliştirmiştir. Buna göre; siyaset felsefesinin temel problematiği olarak ideal devleti görmüş, ideal devletin hiyerarşik olarak yapılanması gerektiğini vurgulamış, yönetim biçimi olarak aristokrasiyi savunmuş ve aristokratlardan oluşturduğu yönetim katının başına da Başkanı geçirmiştir.

Farabi’nin devlet başkanlığı modelinin temelinde, erdem yer almaktadır. Bu sebeple de Farabi’nin devlet başkanlığı modeli algısı salt siyaset felsefesinden beslenmemekte aynı zamanda ahlak felsefesinin de unsurlarını barındırmaktadır.

Farabi’nin liderlik-yetenek saptamasını devlet başkanlığı modeli içerisinde değerlendirdiğimizde, Başkanın lider olduğuna, liderin yetenekli olduğuna dair önermelerine ulaşmak mümkündür. Bu itibarla Başkan, herhangi bir kişi olamaz. Çünkü yöneticilik-yetenek bağlamında iki husus öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, *yaradılış itibarıyla yöneticiliğe yetenekli olunmalıdır*. İkincisi ise, *yönetici olacak kişi, yöneticilikle ilgili yetenekleri kazanmış olmalıdır*. O halde devlet başkanlığı makamını dolduracak *doğal liderin* yetenekleri konusunda da, yetenekli olduğu konusunda da şüphe bulunmayacağı açıktır.

Bununla beraber, Farabi’nin yönetim anlayışı olarak aristokrasiyi savunması, aynı zamanda devlet başkanlığı vurgusu yapması günümüzde demokrasi ile yönetilen ülkemizin devlet başkanlığı makamının salt aristokratik mi olacağı tartışmasını beraberinde getirebilir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi bu çerçeveden incelendiğinde, olacak yapının *aristokratik öğeler içerse de demokratik* olması gerektiği sonucuna ulaşmak mümkündür.

Tüm bu sayılanlar birlikte düşünüldüğünde, Farabi'nin devlet başkanlığı modeli algısının, ülkemizde uygulanacak Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine benzer yönler barındırmakta olduğu görülmektedir. Ayrılan noktaların ise Başkan'dan ve sistemden kaynaklı olduğu ileri sürülemez. Ortak olmayan hususların genel anlamda aristokrasi-demokrasi yönetim modeli farklılığından kaynaklandığı söylenebilir.

Bu saptamadan hareketle Farabi'nin aristokrasi temelli yönetim modelini en iyi model olarak gören anlayışına karşılık Türkiye'nin yeni hükümet sisteminin daha demokratik olunması yönünde bir amaçla kurgulandığı belirtilebilir. Zira yeni hükümet sistemi, Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olma niteliklerini güçlendirmek, 1961 ve 1982 Anayasaları ile milli irade üzerinde tahakküm kuran ve bugüne kadar siyasete demokrasi dışı müdahalelerin odağı olan vesayet yapılarının son kalıntılarını ortadan kaldırmak, demokrasi ve hukuk devleti ilkesini güçlendirmek, 1982 Anayasası'nın mevcut haliyle yaşamayı zayıflatan ve sivil siyaset üzerinde bürokratik vesayet oluşturan hükümet sistemini demokratikleştirmek ve yürütmedeki çift başlılığı ortadan kaldırarak tek başlı güçlü bir yürütme eliyle istikrarlı ve etkin bir yönetim modeli sağlamak amacıyla.

Bu amaç doğrultusunda şu an bir geçiş süreci yaşandığının bu noktada bilinmesi gerekir ve her geçiş sürecinin, birtakım soru işaretleri barındırması, normal karşılanabilir. Bu anlamda çok uzun yıllar parlamenter sistem ile yönetildikten sonra Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi için de bu soru işaretlerinin olması doğaldır. Şu aşamada kurumsal kimlik kazanımı adına önemli olan bu sistemin ilk günlerinde kurumsallaşma adına doğru adımların atılmasıdır.

KAYNAKÇA

Arslan, A. (1999). Felsefeye Giriş. Dördüncü Baskı. Ankara: Vadi Yayınları: 116.

Demirel, D. (2014). Farabi'nin İdeal Devleti: Erdemli Şehir. Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi. Cilt:7, Sayı:1, s.358-369.

Erdoğan, M. (1990). Farabi'nin Siyaset Felsefesi Üstüne. Türkiye Günlüğü. N.11 (Yaz), s.72-80.

Göze, A. (2000). Siyasal Düşünceler ve Yönetimler. İstanbul: Beta Basım A.Ş. Yayın No:515.

Kapani, M. (2000). Politika Bilimine Giriş. Onikinci Basım. Ankara: Bilgi Yayınevi: 46/2.

Korkut, Ş. (2005). Farabi'nin Siyaset Felsefesinin Temel Problemleri ve Kökenleri. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri (İslam Felsefesi) Ana Bilim Dalı. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara.

Yılmaz, M. (2005). Platon ve Farabi'nin Ütopik Devlet Anlayışlarının Karşılaştırılması. Dicle Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ana Bilim Dalı. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Diyarbakır.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 71 Ocak – Şubat 2019

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat –KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

İnternet Kaynakları:

Bülbül, K. (2017). Küreselleşme Perspektifinden Cumhurbaşkanlığı Modeli: Türkiye ve Bölgesel Dengeler. Cumhurbaşkanlığı Sistemi Ekseninde Yeni Türkiye'nin Siyasi, İdari ve Sosyolojik Kodları Paneli. Türkiye Uluslararası Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi (TUSSAM). <http://tussam.org/index.php/etkinlikler/panel/item/107-panel-cumhurbaşkanligi-sistemi-ekseninde-yeni-turkiye-nin-siyasi-idari-ve-sosyolojik-kodlari.html>, 09.05.2018.

Durgun, G.B. (2017). Yürütme Fonksiyonu Bakımından Cumhurbaşkanlığı Sisteminin Analizi. Cumhurbaşkanlığı Sistemi Ekseninde Yeni Türkiye'nin Siyasi, İdari ve Sosyolojik Kodları Paneli. Türkiye Uluslararası Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi (TUSSAM). <http://tussam.org/index.php/etkinlikler/panel/item/107-panel-cumhurbaşkanligi-sistemi-ekseninde-yeni-turkiye-nin-siyasi-idari-ve-sosyolojik-kodlari.html>, 08.05.2018.

<http://www.star.com.tr/politika/cumhurbaşkanı-erdogan-deik-genel-kurulunda-konusuyor-haber-1334313/>, 03.05.2018.

<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/politika/553302.aspx>, 04.05.2018.

Uzun, C.D. (2017). Fesih Tartışmaları ve Cumhurbaşkanı'nın TBMM Seçimlerini Yenilemesi. <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/cem-duran-uzun/2017/04/01/fesih-tartismalari-ve-cumhurbaşkaninin-tbmm-secimlerini-yenilemesi>, 09.05.2018.